

بررسی اثر تعدیلی عملکرد مالی بر رابطه بین مسئولیت پذیری اجتماعی و ریسک مالیاتی

امید یوسفی

کارشناسی ارشد حسابداری، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران. (نویسنده مسئول).
omidyousefi69690@gmail.com

مجتبی یآوری

کارشناسی ارشد حسابداری، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران.
mojtaba.yavari64@gmail.com

چکیده

مسئولیت اجتماعی شرکتها موضوع حساسیت برانگیز و مورد توجه در سالهای اخیر بوده و تمایل به سرمایه گذاری در شرکت هایی که اعمال و گزارشگری مسئولیت اجتماعی شرکتها را دارند در حال افزایش است. طبق مطالعات اخیر مشاهده شده است که انجام فعالیت های مرتبط با مسئولیت اجتماعی شرکتها نقشی حیاتی در اجتناب از ریسک مالیاتی دارد؛ از طرفی عملکرد مالی شرکت به عنوان مؤلفه ای تأثیرگذار در تصمیمات سرمایه گذاری می باشد. بر این اساس هدف پژوهش حاضر بررسی اثر تعدیلی عملکرد مالی بر رابطه بین مسئولیت پذیری اجتماعی و ریسک مالیاتی می باشد. این پژوهش در زمره پژوهش های تحلیلی و از نوع همبستگی محسوب می شود که از حیث هدف کاربردی بوده و جامعه آماری پژوهش شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال های ۱۳۹۵ الی ۱۴۰۱ می باشد. برای نمونه گیری تعداد ۱۹۶ شرکت به عنوان نمونه آماری انتخاب گردید. همچنین برای آزمون فرضیه های پژوهش از آزمون های رگرسیون استفاده شده است. یافته های پژوهش نشان می دهد که بازده دارایی ها، حقوق صاحبان سهام و گردش دارایی ها به عنوان مؤلفه های عملکرد مالی نقش تعدیل کننده در رابطه بین مسئولیت پذیری اجتماعی و ریسک مالیاتی ایفاء می کنند.

واژگان کلیدی: مسئولیت پذیری اجتماعی، عملکرد مالی، ریسک مالیاتی.

مقدمه

مسئولیت پذیری اجتماعی شرکتها موضوعی جدید در ادبیات و تحقیقات حسابداری به شمار رفته و از جنبه های مختلف توسط سرمایه گذاران، تحلیلگران، مدیران و محققین مورد توجه قرار گرفته است. امروزه سهامداران خواهان سرمایه گذاری در شرکت هایی هستند که به گونه ای مناسب مسئولیت های اجتماعی را انجام می دهند (جلیلی و قیصری، ۱۳۹۳). بدیهی است که رعایت موازین اخلاقی توسط شرکتها می تواند موجب کاهش جرائم و اثرگذاری بر میزان سود و عملکرد شرکتها گردد. یکی از مهم ترین جنبه های عملکردی شرکت توجه به ریسک مالیاتی است. ریسک مالیاتی نوع خاصی از عدم قطعیت است که تأثیر قابل توجهی بر دیدگاه شرکت دارد (زهرا، ۲۰۰۵). دریک و همکاران^۱ (۲۰۱۷) نشان دادند که ریسک مالیاتی ارتباط نزدیکی با نوسان های قیمت آتی سهام دارد و بر انتظارات سرمایه گذاران تأثیر می گذارد. عملکرد شرکت از این منظر مهم است که می تواند نمایانگر عملکرد گذشته، حال و آینده باشد. همچنین توجه ذی نفعان به شاخص یاد شده در سال های اخیر نشان از اهمیت بررسی رعایت مسئولیت اجتماعی بر این شاخص عملکردی است

¹ Drake et al

(فخاری و فلاح پور، ۱۳۹۶). مسئولیت اجتماعی به عنوان ابعادی از فرهنگ شرکت می‌تواند مشوقی برای پرداخت مالیات باشد که می‌تواند مورد توجه ذینفعان در تدوین استراتژی‌های مالیاتی قرار گیرد؛ با پرداخت مالیات و انجام تعهدات و مسئولیت‌های اجتماعی، منافع ذینفعان شرکت از جمله سرمایه‌گذاران و دولت تأمین می‌شود و در صورت عدم پرداخت به موقع مالیات منافع دولت به مخاطره می‌افتد. از آنجایی که نظریه ابزاری^۱ بیانگر تأثیر مسئولیت اجتماعی بر ریسک مالیاتی شرکت است؛ لذا در این پژوهش سعی بر آن است که با توجه به ضرورت موضوع، به این سؤال پاسخ داد که آیا مسئولیت اجتماعی شرکت و تسلط فرهنگ اخلاق‌مداری در شرکت از طریق تعدیل رفتارهای مدیران و کارکنان می‌تواند بر ریسک مالیاتی تأثیر بگذارد. با توجه به این که عملکرد مالی نامناسب شرکت‌ها می‌تواند این انگیزه را در مدیران ایجاد کند که برای بهتر نشان دادن عملکرد مالی به استفاده از انتخاب‌های حسابداری برای اجتناب از کاهش پاداش‌های خود اقدام کنند؛ در پژوهش حاضر سعی بر آن است که این مسئله پرداخته شود که آیا عملکرد مالی شرکت که از طریق نسبت‌های مالی سنجیده می‌شود می‌تواند ارتباط بین مسئولیت اجتماعی و ریسک مالیاتی را تعدیل کند؟ یعنی با افزایش و یا کاهش نسبت‌های عملکرد مالی (بازده دارایی، بازده حقوق صاحبان سهام و گردش وجه نقد)، رابطه بین مسئولیت اجتماعی و ریسک مالیاتی تحت تأثیر قرار می‌گیرد یا نه؟ با توجه به اهمیت موضوع پژوهش و اینکه در ایران پژوهشی که به بررسی این موضوع پرداخته باشد وجود ندارد؛ نتایج تحقیق حاضر می‌تواند موجب بسط مبنای تجربی تحقیق‌های گذشته شود و به توسعه ادبیات حسابداری و مالیاتی در کشورهای در حال توسعه از جمله بازار سرمایه نوظهور ایران کمک شایانی کند و ضمن پاسخ به سؤال‌های پژوهش درصدد درک نقش تعهد اجتماعی در زمینه روش‌های صرفه‌جویی مالیاتی و نیز بررسی نقش تعدیلی عملکرد مالی در این زمینه است و نشان خواهد داد که عملکرد مالی چه تأثیری بر رفتار اقتصادی و اخلاقی شرکت‌ها می‌گذارد؛ بنابراین پژوهش حاضر دارای نوآوری موضوعی است. همچنین انتظار می‌رود که یافته‌های پژوهش حاضر بتواند برای سرمایه‌گذاران در انتخاب شرکت‌ها و تشکیل پرتفوی بهینه و همچنین برای مجریان رعایت مسئولیت‌های اجتماعی و سازمان‌های ذیربط مفید باشد.

مبنای نظری پژوهش

مسئولیت پذیری اجتماعی

مسئولیت اجتماعی شرکت (CSR)^۲ در یک تعریف عام طریقی است که بنگاه‌ها به وسیله آن رویکردهای اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی را با ارزش‌ها، فرهنگ، استراتژی‌ها، ساختار تصمیم‌گیری و شیوه‌های عملیاتی خود به شکلی شفاف و قابل حسابرسی یکپارچه می‌کنند و در نتیجه فرآیندها و رویه‌های بهتری را در درون سازمان خود جاری می‌سازند و به این طریق ثروت می‌آفرینند و وضعیت جامعه را بهبود می‌بخشند (بادآورن‌هندی و همکاران، ۱۳۹۲). سیستم حسابداری مسئولیت‌های اجتماعی اصول، قواعد و مفاهیم خاص خود را دارد، به گونه‌ای که می‌توان آن را یک موضوع جداگانه مانند حسابداری مدیریت، حسابداری بهای تمام‌شده، حسابداری دولتی و غیره دانست که هدف آن مواجهه با مسائل اجتماعی است (جعفری، ۱۳۷۲).

برای اندازه‌گیری مسئولیت اجتماعی مدل‌های سه‌بعدی (مدل ذی‌نفعان وانگ^۳)، چهاربعدی (هرم کارول^۴، ۱۹۹۹) و هفت بعدی (مدل ایزو ۲۶۰۰۰) وجود دارد. در این پژوهش، برای ارزیابی سنجش مسئولیت اجتماعی هفت بعد شامل مسائل

^۱ Instrumental Theory

^۲ Corporate Social Responsibility

^۳ Wang

^۴ Carol se Piramide

زیست محیطی، محصولات و خدمات، منابع انسانی، مشتریان، مسئولیت‌های جامعه، مسئولیت‌های اقتصادی و انرژی مدنظر قرار گرفته شده است (حساس یگانه، ۱۳۹۱).

ریسک مالیاتی

ریسک مالیاتی به طور کلی به عنوان زیانهای مالی احتمالی پیش‌بینی نشده یا نتیجه نامطلوب ناشی از مسئله مالیات، به ویژه برخی عوامل منفی پیش‌بینی نشده در فرآیند مالیات تعریف می‌شود. زمانی که ریسک مالیاتی یک شرکت بیشتر از ریسک سایر شرکت‌ها باشد، قیمت سهام دارای نوسان بیشتری می‌گردد (هاتچنس و ریگو^۱، ۲۰۱۵). ریسک مالیاتی نوعی عدم قطعیت خاص است که بر چشم‌انداز شرکت تأثیر بسزایی دارد. ریسک مالیاتی ارتباط تنگاتنگی با نوسانات سهام در آینده دارد و انتظارات سرمایه‌گذاران را تحت تأثیر قرار می‌دهد (دریک و همکاران^۲، ۲۰۱۷). مطالعات انجام شده در زمینه مالیات حاکی از آن است که ریسک مالیاتی به عنوان نوعی از ریسک واحد تجاری است که توسط شرکت‌ها مدیریت می‌گردد (جنتر و همکاران^۳، ۲۰۱۳). بکارگیری استراتژی‌هایی توسط شرکت که منجر به ریسک مالیاتی می‌گردد می‌تواند تصمیمات عملیاتی و عملکرد آتی شرکت‌ها را تحت تأثیر قرار دهد. به همین دلیل یکی از برنامه‌هایی که شرکت‌ها دنبال می‌کنند کاهش هزینه مالیات است. سهامداران به اندازه‌ای که از فعالیت‌های کاهش هزینه مالیات توسط مدیران خشنود می‌شوند، نگران پیامدهای پرداخت مالیات بیشتر در آینده از جمله ریسک مالیاتی ایجاد شده نیستند (نیک‌خواه و مجتهد زاده، ۱۳۷۸).

عملکرد مالی

عملکرد مالی بیانگر آن است که یک سازمان تا چه میزان به اهداف مالی خود رسیده است؛ به عبارت دیگر سازمان چگونه می‌تواند پاسخگوی سهامداران خود باشد؟ معیارهای اندازه‌گیری عملکرد را می‌توان با توجه به مفاهیم حسابداری و اقتصادی به دو دسته تقسیم کرد. در معیارهای حسابداری، عملکرد شرکت با توجه به داده‌های حسابداری ارزیابی می‌شود در حالی که در معیارهای اقتصادی، عملکرد شرکت با توجه به قدرت کسب سود دارایی‌های موجود و سرمایه‌گذاری بالقوه و با عنایت به نرخ بازده و نرخ هزینه سرمایه ارزیابی می‌گردد (فخاری و فلاح پور، ۱۳۹۶). معیارهای حسابداری ارزیابی عملکرد شرکت عبارت از سود، رشد سود، سود تقسیمی، جریان‌های نقدی، سود هر سهم و نسبت‌های مالی شامل نرخ بازده حقوق صاحبان سهام، نرخ بازده دارایی‌ها، نسبت قیمت به سود هر سهم، نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری سهام و نسبت کیوتوبین می‌باشد. معیارهای اقتصادی ارزیابی عملکرد شرکت نیز شامل ارزش‌افزوده اقتصادی، ارزش‌افزوده بازار و ارزش‌افزوده اقتصادی تعدیل‌شده می‌باشند (کاشانی پور و رساییان، ۱۳۸۸). نرخ بازده دارایی‌ها یکی از نسبت‌های مالی است که از طریق تقسیم مجموع سود خالص و هزینه بهره بر مجموع دارایی‌ها به دست می‌آید. بازده حقوق صاحبان سهام میزان کارایی شرکت در خلق سود برای سهامداران را ارزیابی می‌نماید؛ در واقع این نسبت نشان می‌دهد که بنگاه اقتصادی به ازای یک ریال سرمایه‌گذاری سهامداران به چه میزان سود خالص برای آن‌ها کسب نموده است. صورت جریان وجوه نقد یکی از صورت‌های مالی اساسی به شمار می‌رود که ارائه آن بر اساس استانداردهای حسابداری الزامی است. این صورت حاوی اطلاعاتی درباره دریافت‌ها و پرداخت‌های نقدی طی دوره مالی است که استفاده‌کنندگان را در پیش‌بینی جریان‌های نقدی آتی یاری می‌رساند (تاری وردی و همکاران، ۱۳۹۲).

¹ Hutchens and Rego

² Drake

³ Guenther

رابطه بین مسئولیت اجتماعی و عملکرد مالی

در اغلب تحقیقات رابطه بین مسئولیت اجتماعی و عملکرد مالی در دو سطح بررسی شده است. دسته اول شامل پژوهش‌هایی است که بر این باورند بین مسئولیت اجتماعی و عملکرد مالی رابطه منفی و معنادار وجود دارد؛ همچنین پژوهش‌های اخیر به این نکته اشاره دارند که اثر موازنه این رابطه را توجیه می‌کند؛ یعنی شرکتها به بهای از دست دادن سود، وجهه اجتماعی خود را بالا می‌برند. به اعتقاد فریدمن^۱ (۱۹۸۴)، سودآوری مهم‌ترین اولویت سهامداران است در حالی که بکارگیری مسئولیت اجتماعی اثر منفی بر منفعت اقتصادی بنگاه می‌گذارد؛ بدین صورت که تعداد محدودی از هزینه‌ها موجب کاهش منافع سهامداران می‌شود. دسته دوم شامل پژوهش‌هایی است که رابطه معناداری بین مسئولیت اجتماعی و عملکرد مالی نشان نمی‌دهند. به اعتقاد ماهونی و رابرتس^۲ (۲۰۰۷) بین مسئولیت اجتماعی و عملکرد مالی رابطه معناداری وجود ندارد؛ با این حال با ارائه مدلیپس از یک سال وقفه نشان دادند که این رابطه مثبت و معنادار است. این پژوهش‌ها به دلیل اینکه بسیاری از متغیرهای مهم را در نظر نگرفته‌اند و داده‌ها به شکل اشتباهی محاسبه شده‌اند، از نظر علمی، اعتبار کمی دارد (فخاری و فلاح‌پور، ۱۳۹۶).

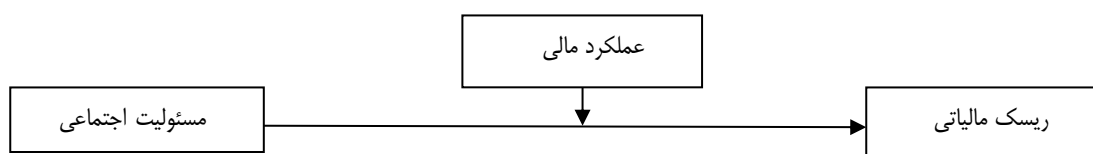
رابطه بین مسئولیت اجتماعی و ریسک مالیاتی

پذیرش مسئولیت پرداخت مالیاتی و اعتقاد به مسئولیت‌پذیری اجتماعی منجر به پایبندی به قوانین و مقررات مالیاتی و عدم تلاش برای فرار و اجتناب مالیاتی می‌گردد (رضایی و امیری ۱۳۹۲). مسئولیت اجتماعی به عنوان ابعادی از فرهنگ شرکت می‌تواند مشوقی برای پرداخت مالیات باشد که می‌تواند مورد توجه ذینفعان در تدوین استراتژی‌های مالیاتی قرار گیرد؛ با پرداخت مالیات و انجام تعهدات و مسئولیت‌های اجتماعی منافع ذینفعان شرکت از جمله سرمایه‌گذاران و دولت تأمین می‌شود و در صورت عدم پرداخت به موقع مالیات منافع دولت به مخاطره می‌افتد با توجه به تحقیقات انجام گرفته در برخی موارد رابطه بین مسئولیت اجتماعی و ریسک مالیاتی منفی بوده و در برخی دیگر مثبت بوده است.

اثر تعدیلی عملکرد مالی بر رابطه بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و ریسک مالیاتی

با توجه به نظریه ذی‌نفعان بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و عملکرد مالی نتایج متفاوتی حاصل شده است و همچنین از آنجا که طبق پژوهش‌های انجام شده بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و ریسک مالیاتی نیز نتایج متفاوتی وجود دارد، بنابراین در این پژوهش ابتدا رابطه بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و ریسک مالیاتی مورد بررسی قرار می‌گیرد؛ سپس به بررسی اثر تعدیلی عملکرد مالی بر رابطه بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و ریسک مالی پرداخته می‌شود. نمای کلی متغیرها و نحوه تعامل آن‌ها در قالب مدل مفهومی در نمودار شماره (۱) در ذیل ارائه شده است.

نمودار (۱):

¹ Friedman

² Mahoney en Roberts

پیشینه پژوهش

پیشینه داخلی

فضیلت و همکاران (۱۴۰۰)، به بررسی اثر تعدیلی مسئولیت اجتماعی بر ارتباط بین سرمایه‌گذاری و عملکرد با تأکید بر عوامل مبتنی بر نظریه نمایندگی در دوره زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶ پرداختند که نتایج پژوهش نشان داد که مسئولیت اجتماعی موجب کاهش حساسیت سرمایه‌گذاری به عملکرد می‌شود؛ همچنین اثر این متغیر بر حساسیت سرمایه‌گذاری به عملکرد در شرکت‌های با انگیزه پاداش ضعیف برای مدیران و مشارکت بالاتر ذینفعان بیشتر؛ اما در شرکت‌های دولتی کمتر است.

پیته نوئی و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی به بررسی نقش تعدیلی مالکیت خانوادگی بر رابطه بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و اجتناب مالیاتی در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار در طی سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۷ پرداختند. نتایج پژوهش حاکی از آن بود که مالکیت خانوادگی مطابق با نظریه ثروت اجتماعی-عاطفی و همسویی منافع بین مدیران و مالکان و مسائل نمایندگی کمتر در آن، رابطه منفی بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و اجتناب مالیاتی شرکت‌ها را تعدیل می‌کند.

فرجی و همکاران (۱۳۹۸)، به بررسی مسئولیت‌پذیری اجتماعی و ارزش شرکت و نقش تعدیلگر مدیریت سود در طی بازه زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ پرداختند که نتایج پژوهش نشان داد فعالیت‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی، ارزش بازار سهام شرکت را افزایش می‌دهد؛ اما مدیریت سود نمی‌تواند رابطه مسئولیت‌پذیری اجتماعی و ارزش بازار سهام شرکت را تحت تأثیر قرار دهد. به نظر می‌رسد با توجه به نو بودن موضوع مسئولیت‌پذیری اجتماعی در ایران، هم در بعد انجام فعالیت هم در بعد افشا، از یک طرف مدیران به اثر پوششی افشای فعالیت‌های اجتماعی بر سوءاستفاده از اختیاراتشان واقف نیستند و از طرف دیگر، به دلیل نقص در کارایی بازار سرمایه در ایران، سرمایه‌گذاران به کیفیت مخدوش شده مسئولیت‌پذیری اجتماعی پی نخواهند برد.

مهرآور و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی به بررسی ارتباط بین مسئولیت اجتماعی با فرار مالیاتی و مدیریت سود شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. نتایج آنها نشان داد که بین مسئولیت اجتماعی با فرار مالیاتی و مدیریت سود شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران رابطه معناداری وجود دارد و همچنین بین ابعاد اقتصادی، قانونی، اخلاقی و بشردوستانه مسئولیت اجتماعی با متغیرهای وابسته پژوهش رابطه معناداری وجود دارد.

ساری و اعتمادی (۱۳۹۸) به بررسی تأثیر اجتناب مالیاتی بر ریسک مالیاتی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان داد که رابطه منفی و معناداری بین نرخ مؤثر مالیاتی و بی‌ثباتی وضعیت مالیاتی وجود دارد؛ به این معنی که شرکت‌های با نرخ مؤثر مالیات کمتر، وضعیت مالیاتی بی‌ثباتی در طول زمان دارند.

خواجوی و همکاران (۱۳۹۷) به بررسی نقش تعدیل‌کنندگی خودشیفتگی مدیران در تبیین رابطه بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و عملکرد مالی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار در طی بازه زمانی ۱۳۸۲ تا ۱۳۹۳ پرداختند. نتایج حاصل از فرضیه‌های پژوهش از ارتباط معنادار بین خودشیفتگی مدیران و مسئولیت‌پذیری اجتماعی با عملکرد مالی حکایت دارد و خودشیفتگی مدیران در رابطه بین مسئولیت اجتماعی و عملکرد مالی نقش تعدیلی ایفاء می‌نماید.

فخاری و فلاح پور (۱۳۹۶) به بررسی اثر میانجی عملکرد مالی بر رابطه بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و ارزش‌افزوده بازار شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. یافته‌های آنها نشان داد که سود هر سهم و شاخص کیوتوبین نقش میانجی خود را در رابطه بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و ارزش‌افزوده بازار ایفا می‌کنند. همچنین مسئولیت‌پذیری اجتماعی از طریق شاخص عملکردی اثر معناداری بر ارزش‌افزوده بازار دارد.

جلیلی و قیصری (۱۳۹۳)، به بررسی ارتباط بین کیفیت سود و مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار پرداختند نتایج پژوهش آنها حاکی از رابطه مثبت غیرمعتادار بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و مدیریت سود بود و در مدل وجوه نقد عملیاتی غیرعادی و مدل هزینه‌های اختیاری غیرعادی بین مسئولیت‌های اجتماعی شرکتی و کیفیت سود رابطه معناداری وجود داشت.

پیشینه خارجی

لین و همکاران^۱ (۲۰۱۹) به بررسی تأثیر مسئولیت اجتماعی و عملکرد شرکت بر ریسک مالیاتی پرداختند. شرکت‌هایی که منابع اضافی برای فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکت صرف می‌کنند می‌توانند فضای کاری اخلاقی‌تری ایجاد کنند، این امر سبب می‌شود که مدیران ضمن کنترل هزینه‌های مالیاتی، ریسک مالیاتی را نیز کنترل کنند. برای شرکت‌هایی که عملکرد آنها رضایت‌بخش نیست مزایای اخلاقی مسئولیت اجتماعی می‌تواند از بین برود، بنابراین نشان از رابطه با کارایی شرکت دارد.

فاریس و بانی^۲ (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان، بررسی اجتناب مالیاتی، مدیریت مالیاتی و مسئولیت اجتماعی شرکتی به این نتیجه رسیدند که تعامل مسئولیت‌های اجتماعی با هزینه‌های مدیریت مالی تأثیر مثبتی بر اجتناب مالیاتی و مدیریت مالیاتی دارد، در حالی که حاکمیت شرکتی و تنوع در هزینه‌های مدیریت مالی تأثیر منفی بر اجتناب مالیاتی نقدی می‌گذارد؛ و شرکت‌هایی که در بورس اوراق بهادار مسئولیت‌پذیری اجتماعی ضعیف‌تری دارند اقدام به فرار مالیاتی می‌کنند؛ بنابراین یافته‌های آنها بیانگر این است که مطالعات آتی بیشتری در مورد اجتناب مالیاتی و مدیریت مالی با مسئولیت‌پذیری اجتماعی نیز بررسی شود.

رنسالر^۳ (۲۰۱۶) در پژوهشی با عنوان، ارتباط بین مسئولیت اجتماعی و اجتناب مالیاتی، به این نتیجه رسید که بعد اقتصادی و زیست‌محیطی، رابطه مثبت و معناداری با اجتناب مالیاتی دارد و شرکت‌هایی که تنها به مشتریان و سهامداران وفاداری بیشتری دارند، میزان بیشتری از اجتناب مالیاتی را دارا هستند.

فرضیه‌های تحقیق

در این تحقیق از دو فرضیه به شرح زیر استفاده می‌شود:

فرضیه اول: بین مسئولیت اجتماعی شرکت و ریسک مالیاتی ارتباط معنادار و منفی وجود دارد.

فرضیه اصلی دوم: عملکرد مالی شرکت ارتباط بین مسئولیت اجتماعی شرکت و ریسک مالیاتی را تعدیل می‌کند.

فرضیه فرعی اول: بازده دارایی‌های شرکت ارتباط بین مسئولیت اجتماعی شرکت و ریسک مالیاتی را تعدیل می‌کند.

فرضیه فرعی دوم: بازده حقوق صاحبان سهام شرکت ارتباط بین مسئولیت اجتماعی شرکت و ریسک مالیاتی را تعدیل می‌کند.

فرضیه فرعی سوم: گردش وجه نقد شرکت ارتباط بین مسئولیت اجتماعی شرکت و ریسک مالیاتی را تعدیل می‌کند.

¹ Lin, X

² Farsio

³ Rensalear

روش شناسی تحقیق

روش پژوهش حاضر از نظر رابطه بین متغیرها از نوع علی و پس رویدادی؛ از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت داده‌ها دارای ماهیت کمی و از لحاظ روش‌شناسی در قلمرو تحقیقات توصیفی - تحقیقی می‌باشد. برای جمع‌آوری داده‌ها از نرم افزار اکسل و برای تجزیه و تحلیل آنها از نرم افزار ای ویوز استفاده گردید، همچنین به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌ها از روش‌های آمار توصیفی (میانگین، میانه و...) و سپس از آمار استنباطی شامل رگرسیون تک‌متغیره داده‌های ترکیبی (ترکیب داده‌های سری زمانی و مقطع زمانی) استفاده گردید.

جامعه آماری و نمونه پژوهش

از آنجایی که هدف پژوهش حاضر بررسی عملکرد مالی، مسئولیت اجتماعی و ریسک مالیاتی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است؛ لذا بر این اساس جامعه آماری مورد پژوهش، کلیه شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران در بازه زمانی ۷ ساله طی سال‌های ۱۳۹۵ لغایت ۱۴۰۱ می‌باشد. برای انتخاب نمونه‌ها از روش غربالگری استفاده شد و شرکت‌هایی انتخاب شدند که دارای شرایط زیر باشند:

- قبل از سال ۱۳۹۵ در بورس اوراق بهادار پذیرفته شده باشند؛
- اطلاعات آنها در دسترس باشد.
- جزو شرکت‌های سرمایه‌گذاری و واسطه‌گری مالی نباشد.
- سهام شرکت‌ها در طول سال‌های ۱۳۹۵ لغایت ۱۴۰۱ معامله شده باشد.
- شرکت‌ها نباید سال مالی خود را تغییر داده باشند.
- سال مالی شرکت منتهی به ۱۲/۲۹ باشد.
- در نهایت ۱۹۶ شرکت با توجه به شرایط انتخاب شدند.

نحوه اندازه‌گیری متغیرها

متغیر مستقل

مسئولیت اجتماعی^۱: در این پژوهش برای اندازه‌گیری مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها با مطالعه و بررسی صورت‌های مالی و گزارش‌های سالانه هیئت‌مدیره موجود در بانک‌های اطلاعاتی بورس اوراق بهادار تهران داده‌های مربوط به مسئولیت اجتماعی را در هفت بعد شامل مسائل زیست محیطی، محصولات و خدمات، منابع انسانی، مشتریان، مسئولیت‌های جامعه، مسئولیت‌های اقتصادی و انرژی جمع‌آوری و در صورت وجود هر مؤلفه عدد (۱) و در غیر این صورت عدد صفر در نظر گرفته می‌شود جهت محاسبه کل متغیر مسئولیت اجتماعی ابتدا کل زیر مؤلفه‌های موجود در یک بعد تقسیم بر تعداد کل مؤلفه‌های قابل افشاء همان بعد خواهد شد و سپس ارزش کلی افشاء مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها از جمع ارزش جزئی ابعاد مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها به دست خواهد آمد (محفوظی و همکاران، ۱۳۹۵).

متغیر وابسته

ریسک مالیاتی^۲: روش محاسبه این معیار بر اساس روش مانزون و پلسکو^۳ (۲۰۰۲) به شرح زیر محاسبه می‌گردد:

^۱ social responsibility

^۲ Tax risk

^۳ Manzone & Plesco

رابطه (۱):

$$BTDit = FIit - Tiit$$

در الگوی فوق FIit سود ابرازی شرکت i در سال t و TIit سود قطعی مشمول مالیات می‌باشد. دسای و دراهمپالا (۲۰۰۹) دریافتند که این معیار به تنهایی نمی‌تواند نشان‌دهنده ریسک مالیاتی شرکت‌ها باشد و با استفاده از تعدیلاتی به توسعه این معیار پرداختند. آن‌ها استدلال نمودند که این معیار می‌تواند به دو طریق افزایش یابد:

۱. مدیریت سود که مدیران از طریق دستکاری در صورت‌های مالی شرکت، تمایل به نمایش سود بیشتر در بازار سرمایه دارند (افزایش در FIit).

۲. ریسک مالیاتی که به تلاش مدیران در جهت کاهش عمدی سود قطعی مشمول مالیات اشاره دارد (کاهش در TIit). بنابراین، معیار مدیریت سود به عنوان جزء اخلاص‌گر در محاسبه ریسک مالیاتی شرکت‌ها است. به منظور حذف اثر آن، کل اقلام تعهدی شرکت از طریق تفاوت بین سود عملیاتی و جریان‌های نقدی عملیاتی محاسبه و به عنوان متغیر کنترلی مدیریت سود در الگوی پژوهش گنجانده می‌شود. سود مالی شرکت (FIit) که سود قبل از مالیات گزارش شده به بازار سرمایه است، از طریق صورت‌های مالی شرکت‌ها در دسترس است. برای سود قطعی مشمول مالیات (TIit) که در صورت‌های مالی شرکت‌ها افشا نمی‌شود، از معادله شماره ۲ استفاده شده است (دسای و دراهمپالا، ۲۰۰۶).

رابطه (۲):

$$TIit = Teit/Tr$$

در معادله شماره ۲، Teit مالیات قطعی شرکت i در سال t و Tr نرخ قانونی مالیات بر درآمد شرکت‌ها است. در این رابطه هرچه تفاوت بین سود ابرازی مشمول مالیات با سود قطعی مشمول مالیات بیشتر باشد نشان‌دهنده ریسک مالیاتی بیشتر است.

به منظور آزمون فرضیه (۱) از مدل مسئولیت اجتماعی دیویس و همکاران^۱ (۲۰۱۵) که در آن حاکمیت شرکتی حذف شده به شرح ذیل استفاده می‌شود:

رابطه (۳):

$$RISK_{it} = B_0 + B_1 * CSR_{it} + \sum BKcontrol_{k,it} + \sum B_J \text{ industry Fixed Effect}_i + \sum B_1 \text{ Year Fixd Effects}_t + \varepsilon_{it}$$

به منظور آزمون فرضیه (۲) از مدل گالمر و لابر^۲ (۲۰۱۵) و مدل هیلمن (۲۰۱۶) که عوامل ریسک مالیاتی را مورد بررسی قرار دادند به شرح ذیل استفاده می‌شود:

رابطه (۴):

$$RISK_{it} = B_0 + B_1 * CSR_{it} + B_2 * CSR_{it} * Performance_{it} + B_3 Performance_{it} + \sum BKcontrol_{k,it} + \sum B_J \text{ industry Fixed Effect}_i + \sum B_1 \text{ Year Fixd Effect}_t + \varepsilon_{it}$$

جدول (۱): تعاریف مدل

نام متغیر	تعریف
RISK _{it}	ریسک شرکت i در زمان t

^۱ . Davis

^۲ . Gallemore and Labro

CSRit	عملکرد مسئولیت اجتماعی شرکت i در زمان t
controlk,it	مجموع متغیرهای کنترلی
industry Fixed Effecti	مجموع اثرات ثابت صنعت
Year Fixd Effectst	مجموع اثرات ثابت سال
ϵit	خطاهای الگو موردنظر
Performancet	عملکرد شرکت i در زمان t

متغیر تعدیل گر

عملکرد مالی^۱: معیارهای حسابداری ارزیابی عملکرد شرکت عبارتند از:

سود، رشد سود، سود تقسیمی، جریان‌های نقدی، سود هر سهم و نسبت‌های مالی شامل: نرخ بازده حقوق صاحبان سهام، نرخ بازده دارایی‌ها، نسبت قیمت به سود هر سهم، نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری سهام و نسبت کیوتوبین. معیارهای اقتصادی ارزیابی عملکرد شرکت عبارتند از: ارزش افزوده اقتصادی، ارزش افزوده بازار و ارزش افزوده اقتصادی تعدیل شده (کاشانی پور، رساییان، ۱۳۸۸). برای اندازه‌گیری عملکرد شرکت از شاخص‌های زیر استفاده شده است:

۱- بازده دارایی‌ها:

جمع دارایی‌ها / سود خالص = بازده دارایی‌ها

۲- بازده حقوق صاحبان سهام:

حقوق صاحبان سهام / سود خالص = بازده حقوق صاحبان سهام

۳- نسبت گردش وجوه نقد عملیاتی:

بدهی‌های جاری / وجوه نقد حاصل از فعالیت‌های عملیاتی = نسبت گردش وجوه نقد عملیاتی

متغیرهای کنترلی

متغیرهای کنترلی در این مدل به شرح زیر می‌باشند:

جدول (۲): متغیرهای کنترل

نام متغیر	نحوه اندازه‌گیری
اندازه شرکت	اندازه شرکت = لگاریتم طبیعی مجموع دارایی‌های شرکت
تغییر در اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات	مجموع دارایی‌ها / تغییر در اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات = تغییر در اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات
اهرم مالی	مجموع دارایی‌ها / بدهی‌ها = اهرم مالی
دارایی‌های نامشهود	مجموع دارایی‌ها / دارایی‌های نامشهود = دارایی‌های نامشهود
هزینه پژوهش و توسعه	فروش خالص / هزینه پژوهش و توسعه = هزینه پژوهش و توسعه
زیان دهی	اگر شرکت دارای زیان عملیاتی باشد (۱) و در غیر این صورت (۰)
سن شرکت	لگاریتم طبیعی سن شرکت (سال تأسیس شرکت تا سال مورد مطالعه) = سن شرکت
مالکیت نهادی	درصد سهام در مالکیت مالکان نهادی = مالکیت نهادی
سایر درآمدها (هزینه‌ها)	مجموع دارایی‌ها / سایر درآمدها (هزینه‌ها) = سایر درآمدها (هزینه‌ها)

¹ Financial performance

نرخ رشد فروش	فروش / فروش سال قبل - نرخ رشد فروش
--------------	------------------------------------

تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌ها

آمار توصیفی

آمار توصیفی متغیرهای پژوهش در جدول (۳) ارائه شده است. آمار توصیفی، نتایج مربوط به متغیرهای پژوهش را که شامل برخی شاخص‌های مرکزی و پراکندگی است، نشان می‌دهد. میانگین ریسک مالیاتی مشاهدات حاکی از آن است که عدم اطمینان در وضعیت مالیاتی شرکت‌ها حدود ۵ درصد است. میانگین مسئولیت اجتماعی نیز نشان می‌دهد که اغلب شرکت‌ها کمتر از نیمی از شاخص‌های مسئولیت‌های اجتماعی مدنظر را افشا نموده‌اند. میانگین بازده دارایی‌ها نیز نشان می‌دهد که بازده حاصل از دارایی‌های شرکت‌های نمونه به طور متوسط ۱۱ درصد است. همچنین، میانگین اهرم مالی (۰/۵۵۶) نشان می‌دهد که تقریباً ۵۶ درصد دارایی شرکت‌ها را از طریق بدهی تأمین مالی شده و به معنای اهرمی بودن شرکت‌ها می‌باشد. شدت هزینه R&D در مشاهدات تقریباً صفر است و این می‌تواند زنگ خطری برای شرکت‌ها به شمار آید.

جدول (۳): آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

نوع	متغیر	اختصار	میانگین	میان	حداکثر	حداقل	انحراف معیار	مشاهدات
وابسته	ریسک مالیاتی	RiskTax	۰۴۶۰	۰۳۷۰	۱۴۰۰	۰۰۰۰	۰۳۹۰	۹۸۴
مستقل	مسئولیت اجتماعی	CSR	۴۶۱۰	۴۵۱۰	۷۸۳۰	۱۵۳۰	۱۹۹۰	۹۸۴
بازده	بازده دارایی‌ها	ROA	۱۱۴۰	۰۹۱۰	۳۷۳۰	۰۶۹۰	۱۱۹۰	۹۸۴
	بازده حقوق صاحبان سهام	ROE	۱۴۳۰	۲۲۹۰	۶۲۵۰	۶۹۶۰	۴۴۴۰	۹۸۴
	گردش وجه نقد	Ternover	۴۰۱۰	۱۹۹۰	۸۳۹۰	۲۴۹۰	۰۳۵۰	۹۸۴
بازده	بازده دارایی‌ها و مسئولیت اجتماعی	ROA*CSR	۰۵۲۰	۰۳۵۰	۴۶۵۰	۲۳۸۰	۰۷۵۰	۹۸۴
	بازده حقوق صاحبان سهام و مسئولیت اجتماعی	ROE*CSR	۱۹۷۰	۷۵۳۰	۷۰۸۰	۸۹۰	۴۴۲۰	۹۸۴
	گردش وجه نقد و مسئولیت اجتماعی	Ternover*CSR	۱۸۱۰	۰۸۲۰	۲۸۹۰	۰۸۲۰	۸۴۹۰	۹۸۴
بازده	اندازه شرکت	Size	۵۴۰۰	۳۶۸۰	۸۶۹۰	۲۸۹۰	۴۰۰۰	۹۸۴
	تغییر در اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات	PPE	۰۴۹۰	۰۰۰۰	۹۳۲۰	۱۹۸۰	۱۲۶۰	۹۸۴
	اهرم مالی	LEV	۵۵۶۰	۵۶۲۰	۸۷۴۰	۱۹۱۰	۱۹۳۰	۹۸۴
	نسبت دارایی نامشهود	Intangible	۱۷۸۰	۱۳۲۰	۵۶۷۰	۰۰۰۰	۱۷۶۰	۹۸۴
	شدت هزینه R&D	R&D	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۳۰	۰۰۰۰	۰۰۱۰	۹۸۴
	زیان‌دهی	NOL Dummy	۱۱۹۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۳۲۴۰	۹۸۴
	نسبت سایر هزینه‌ها	EXTRA	۰۲۴۰	۰۱۲۰	۱۰۱۰	۰۰۲۰	۰۲۹۰	۹۸۴
	نرخ رشد فروش	SaleGrowth	۲۳۲۰	۱۶۱۰	۰۶۳۰	۳۰۵۰	۳۶۴۰	۹۸۴
	سن شرکت	AGE	۶۲۴۰	۷۳۸۰	۱۱۱۰	۸۳۳۰	۳۹۹۰	۹۸۴
	مالکیت نهادی	INST	۴۳۵۰	۴۶۰۰	۹۲۰۰	۰۰۰۰	۳۲۵۰	۹۸۴

آمار استنباطی

آزمون هم‌خطی متغیرهای مدل رگرسیونی

وضعیتی است که نشان می‌دهد یک متغیر مستقل تابعی خطی از سایر متغیرهای مستقل است. اگر هم خطی در یک معادله رگرسیون بالا باشد، بدین معنی است که بین متغیرهای مستقل، همبستگی بالایی وجود دارد و ممکن است با وجود بالا بودن R_2 مدل دارای اعتبار بالایی نباشد. همچنین، از دیگر مفروضات اولیه مدل‌های رگرسیونی چندمتغیره، عدم وجود همبستگی خطی بین متغیرهای توضیحی است که برای بررسی آن، آزمون عامل تورم واریانس بکار گرفته شده است. به طور کلی، چنانچه مقدار عامل تورم واریانس برای هر یک از ضرایب کمتر از ۵ باشد، می‌توان مشکل هم‌خطی را نادیده گرفت (بنی‌مهد و همکاران، ۱۳۹۵). بر اساس نتایج این آزمون که در جدول (۵) آمده است، عامل تورم واریانس برای مدل‌های پژوهش کمتر از ۵ می‌باشد؛ بنابراین، بین متغیرهای توضیحی، هم‌خطی شدیدی وجود ندارد.

جدول (۵): آزمون هم‌خطی

متغیر	اختصار	مدل ۱	مدل ۲	مدل ۳	مدل ۴
ریسک مالیاتی	RiskTax	-	-	-	-
مسئولیت اجتماعی	CSR	۰۰۸.۱	۶۱۹.۱	۰۱۷.۱	۱۳۱.۱
بازده دارایی‌ها	ROA	-	۴۳۹.۴	-	-
بازده حقوق صاحبان سهام	ROE	-	-	۹۱۷.۱	-
گردش وجه نقد	Ternover	-	-	-	۱۲۹.۳
بازده دارایی‌ها و مسئولیت اجتماعی	ROA*CSR	-	۱۸۲.۴	-	-
بازده حقوق صاحبان سهام و مسئولیت اجتماعی	ROE*CSR	-	-	۲۳۰.۱	-
گردش وجه نقد و مسئولیت اجتماعی	Ternover*CSR	-	-	-	۱۵۹.۳
اندازه شرکت	Size	۰۴۵.۱	۱۰۹.۱	۰۵۴.۱	۰۴۶.۱
تغییر در اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات	PPE	۰۳۳.۱	۰۳۴.۱	۰۳۶.۱	۰۳۴.۱
اهرم مالی	LEV	۱۳۰.۱	۵۳۸.۱	۷۷۶.۱	۱۳۲.۱
نسبت دارایی نامشهود	Intangible	۰۲۲.۱	۰۲۳.۱	۰۲۶.۱	۰۴۲.۱
هزینه تحقیق و توسعه	R&D	۰۰۸.۱	۰۱۱.۱	۰۰۹.۱	۰۰۹.۱
زیان ده	NOL Dummy	۱۴۳.۱	۳۳۷.۱	۱۴۹.۱	۱۴۵.۱
سایر درآمدها (هزینه‌ها) تقسیم‌بر کل دارایی‌ها	EXTRA	۰۷۹.۱	۱۸۹.۱	۰۸۱.۱	۰۸۰.۱
نرخ رشد فروش	SaleGrowth	۱۰۱.۱	۱۷۸.۱	۱۵۹.۱	۱۰۸.۱
سن شرکت	AGE	۰۳۲.۱	۰۳۳.۱	۰۳۴.۱	۰۳۴.۱
مالکیت نهادی	INST	۰۲۹.۱	۰۳۶.۱	۰۳۳.۱	۰۳۱.۱

آزمون نرمال بودن جملات خطا

به منظور بررسی نرمال بودن توزیع اجزای اخلال مدل از آزمون جارک-برا^۱ استفاده شد که نتایج آن در جدول (۶) ارائه شده است. از آنجا که سطح معناداری این آزمون برای مدل‌های پژوهش کمتر از ۰/۰۵ است، فرض صفر مبنی بر نرمال بودن توزیع اجزای اخلال مدل‌های پژوهش رد می‌شود؛ اما طبق قضیه حد مرکزی چنانچه تعداد مشاهدات در نمونه مورد بررسی به میزان کافی زیاد باشد (منابع مختلف، زیاد بودن تعداد مشاهدات را بالای ۳۰ مشاهده عنوان نموده‌اند)، توزیع

^۱ Jarek-Barra Test

داده‌ها به نرمال نزدیک است و حتی اگر جامعه نرمال نباشد، می‌توان از آزمون‌های پارامتریک استفاده کرد (سوری، ۱۳۹۴؛ بنی‌مهد و همکاران، ۱۳۹۵).

H_0 : جملات خطا دارای توزیع نرمال است.

H_1 : جملات خطا دارای توزیع نرمال نیست.

جدول (۶): نتایج نرمال بودن متغیرهای تحقیق

آزمون	مقدار آماره	سطح معناداری	نتیجه آزمون
جارك-برا (مدل اول)	۴۵۴/۶۶	۰/۰۰۰	عدم توزیع نرمال جملات خطا
جارك-برا (مدل دوم)	۰۶۸/۶۴	۰/۰۰۰	عدم توزیع نرمال جملات خطا
جارك-برا (مدل سوم)	۴۹۶/۶۵	۰/۰۰۰	عدم توزیع نرمال جملات خطا
جارك-برا (مدل چهارم)	۳۱۳/۶۵	۰/۰۰۰	عدم توزیع نرمال جملات خطا

آزمون ناهمسانی واریانس جملات خطا

در این پژوهش با توجه به اثرات مدل از آزمون وایت^۱ که راجع به ثابت یا متغیر بودن واریانس جمله خطا است استفاده می‌شود. از این رو برای بررسی اینکه آیا واریانس ثابت است یا خیر؟ فرضیه‌های ذیل تدوین می‌گردد:

$$\left. \begin{array}{l} H_0: \alpha_i = 0 \\ H_1: \alpha_i \neq 0 \end{array} \right\} \text{واریانس جملات خطا ثابت می‌باشد.}$$

به منظور بررسی ناهمسانی جملات خطای مدل‌ها از آزمون وایت استفاده شد که نتایج آن در جدول (۷) ارائه شده است. نتایج آزمون وایت برای بررسی فرض همسانی واریانس در اجزای اخلاص مدل‌ها نیز حاکی از وجود ناهمسانی واریانس در همه مدل‌ها است که برای رفع این مشکل، از روش تصحیح وایت یا خطای استاندارد مقاوم استفاده خواهد شد. از این رو فرضیه H_0 مبنی بر همسانی واریانس جملات خطا رد شد؛ بنابراین با توجه به سطح معناداری کمتر از (۰/۰۵) در مدل‌ها، جملات خطای آن دارای ناهمسانی واریانس است.

جدول (۷): آزمون ناهمسانی واریانس

آزمون	مقدار آماره	سطح معناداری	نتیجه آزمون
وایت (مدل اول)	۵۲۱/۲	۰/۰۰۰	وجود ناهمسانی واریانس
وایت (مدل دوم)	۷۹۹/۲	۰/۰۰۰	وجود ناهمسانی واریانس
وایت (مدل سوم)	۲۶۱/۲	۰/۰۰۰	وجود ناهمسانی واریانس
وایت (مدل چهارم)	۱۳۵/۲	۰/۰۰۰	وجود ناهمسانی واریانس

آزمون فرضیه اول: بین مسئولیت اجتماعی شرکت و ریسک مالیاتی ارتباط معنادار و منفی وجود دارد.

H_0 : بین مسئولیت اجتماعی شرکت و ریسک مالیاتی ارتباط معنادار و منفی وجود ندارد.

H_1 : بین مسئولیت اجتماعی شرکت و ریسک مالیاتی ارتباط معنادار و منفی وجود دارد.

جدول (۸): آزمون فرضیه اول

نماد	اختصار	ضریب	انحراف معیار	آماره t	سطح معناداری
مسئولیت اجتماعی	CSR	۰۰۴.۰-	۰۰۱.۰	۱۷۰.۴-	۰۰۰.۰
اندازه شرکت	Size	۰۰۴.۰-	۰۰۱.۰	۸۵۳.۳-	۰۰۰.۰

¹ White Test

۴۹۲.۰	۶۸۷.۰	۰۰۰.۰	۰۰۰.۰	PPE	تغییر در اموال، ماشین آلات و تجهیزات
۰۰۰.۰	۹۵۶.۴	۰۰۸.۰	۰۳۹.۰	LEV	اهرم مالی
۰۰۸.۰	۶۵۴.۲-	۰۰۸.۰	۰۲۰.۰-	Intangible	نسبت دارایی نامشهود
۱۸۷.۰	۳۱۸.۱	۸۲۶.۱	۴۰۸.۲	R&D	هزینه تحقیق و توسعه
۵۶۵.۰	۵۷۶.۰	۰۰۴.۰	۰۰۳.۰	NOL Dummy	زیان دهی
۷۸۲.۰	۲۷۶.۰-	۰۴۹.۰	۰۱۴.۰-	EXTRA	سایر درآمدها (هزینه‌ها) تقسیم بر کل دارایی‌ها
۴۰۸.۰	۸۲۷.۰	۰۰۴.۰	۰۰۴.۰	SaleGrowth	نرخ رشد فروش
۶۸۷.۰	۴۰۳.۰	۰۰۴.۰	۰۰۱.۰	AGE	سن شرکت
۳۱۸.۰	۹۹۹.۰-	۰۰۴.۰	۰۰۴.۰-	INST	مالکیت نهادی
۰۰۰.۰	۷۱۸.۳	۰۲۳.۰	۰۸۵.۰	C	ثابت
کنترل شد					سال
کنترل شد					صنعت
۰,۱۶۰					ضریب تعیین
۰,۱۲۹					ضریب تعیین تعدیل شده
۱۶۸,۹۲۴ (۰,۰۰۰)					آماره مدل (سطح معناداری)

نتایج حاصل از آزمون فرضیه اول در جدول (۸) ارائه شده است. ضریب تعیین تعدیل شده مدل معادل ۰/۱۳ است و نشان می‌دهد که ۱۳ درصد تغییرات در متغیر وابسته، توسط متغیرهای مستقل و کنترلی توضیح داده می‌شود. همچنین، با توجه به مقدار آماره F (۱۶۸/۹۲۴) می‌توان گفت که مدل در سطح کلی معنادار است. بر اساس مقدار آماره t در سطح معناداری (۰/۰۰۰) می‌توان مشاهده نمود که مسئولیت اجتماعی ارتباط معنادار و منفی با ریسک مالیاتی شرکت دارد؛ بنابراین نمی‌توان فرضیه اول پژوهش را رد کرد؛ لذا با افزایش مسئولیت اجتماعی، ریسک مالیاتی شرکت نیز کاهش می‌یابد. همچنین، نتایج برآزش مدل اول نشان داد که از بین متغیرهای کنترلی، اهرم مالی ارتباط معنادار و مثبت با ریسک مالیاتی شرکت دارد؛ لذا با افزایش اهرم مالی شرکت، ریسک مالیاتی نیز افزایش می‌یابد. همچنین، اندازه شرکت و نسبت دارایی نامشهود با ریسک مالیاتی ارتباط معنادار و منفی دارد. به عبارتی، با افزایش اندازه شرکت و نسبت دارایی نامشهود، ریسک مالیاتی کاهش می‌یابد.

فرضیه اصلی دوم: عملکرد شرکت ارتباط بین مسئولیت اجتماعی شرکت و ریسک مالیاتی را تعدیل می‌کند. آزمون فرضیه فرعی اول: بازده دارایی‌های شرکت ارتباط بین مسئولیت اجتماعی شرکت و ریسک مالیاتی را تعدیل می‌کند.

H_0 : بازده دارایی‌های شرکت ارتباط بین مسئولیت اجتماعی شرکت و ریسک مالیاتی را تعدیل نمی‌کند
 H_1 : بازده دارایی‌های شرکت ارتباط بین مسئولیت اجتماعی شرکت و ریسک مالیاتی را تعدیل می‌کند.

جدول (۹): آزمون فرضیه فرعی اول

نماد	اختصار	ضریب	انحراف معیار	آماره t	سطح معناداری
مسئولیت اجتماعی	CSR	۰۸۶.۰-	۰۱۱.۰	۱۰۷.۸-	۰۰۰.۰
بازده دارایی‌ها	ROA	۰۶۹.۰-	۰۲۶.۰	۶۵۴.۲-	۰۰۸.۰
بازده دارایی‌ها و مسئولیت اجتماعی	ROA*CSR	۰۱۲.۰	۰۰۵.۰	۳۲۸.۲	۰۲۰.۰
اندازه شرکت	Size	۰۰۳.۰-	۰۰۱.۰	۹۸۱.۲-	۰۰۳.۰

۳۵۰.۰	۹۳۴.۰-	۰۰۰.۰	۰۰۰.۰	PPE	تغییر در اموال، ماشین آلات و تجهیزات
۰۱۳.۰	۴۷۶.۲	۰۰۹.۰	۰۲۳.۰	LEV	اهرم مالی
۰۰۷.۰	۷۱۰.۲-	۰۰۸.۰	۰۲۰.۰-	Intangible	نسبت دارایی نامشهود
۱۶۱.۰	۴۰۰.۱	۸۰۵.۱	۵۲۸.۲	R&D	هزینه تحقیق و توسعه
۲۱۱.۰	۲۵۰.۱-	۰۰۵.۰	۰۰۶.۰-	NOL Dummy	زیان دهی
۲۷۷.۰	۰۸۸.۱	۰۵۱.۰	۰۵۶.۰	EXTRA	سایر درآمدها (هزینه‌ها) تقسیم بر کل دارایی‌ها
۱۲۰.۰	۵۵۴.۱	۰۰۴.۰	۰۰۷.۰	SaleGrowth	نرخ رشد فروش
۹۶۹.۰	۰۳۹.۰-	۰۰۴.۰	۰۰۰.۰	AGE	سن شرکت
۱۳۳.۰	۵۰۴.۱-	۰۰۴.۰	۰۰۶.۰-	INST	مالکیت نهادی
۰۰۰.۰	۳۳۶.۴	۰۲۳.۰	۱۰۰.۰	C	ثابت
کنترل شد					سال
کنترل شد					صنعت
۰,۱۷۸					ضریب تعیین
۰,۱۴۴					ضریب تعیین
۱۹۳,۸۳۶ (۰,۰۰۰)					آماره مدل (سطح معناداری)

نتایج حاصل از آزمون فرضیه فرعی اول در جدول (۹) ارائه شده است. ضریب تعیین تعدیل شده مدل، معادل ۰/۱۴ است و نشان می‌دهد که ۱۴ درصد تغییرات در متغیر وابسته، توسط متغیرهای توضیحی، توضیح داده می‌شود. همچنین با توجه به مقدار آماره F (۱۹۳/۸۶۳) می‌توان گفت که مدل در سطح کلی معنادار است. مجدداً در مدل دوم پژوهش در حضور متغیر بازده دارایی‌های شرکت و بر اساس مقدار آماره t در سطح معناداری (۰/۰۰۰) می‌توان مشاهده کرد که مسئولیت اجتماعی ارتباط منفی و معناداری با ریسک مالیاتی شرکت دارد. لذا، با افزایش مسئولیت اجتماعی، ریسک مالیاتی شرکت نیز کاهش می‌یابد. همچنین، با توجه به مقدار آماره t متغیر بازده دارایی‌های شرکت مشخص می‌شود که با افزایش بازده دارایی‌های شرکت و به عبارتی بهبود عملکرد، ریسک مالیاتی شرکت نیز کاهش می‌یابد. افزایش بازده دارایی‌های شرکت سبب شده است که رابطه معکوس بین مسئولیت اجتماعی و ریسک مالیاتی تعدیل گردد؛ بنابراین، مسئولیت اجتماعی با قدرت بیشتری از ریسک مالیاتی شرکت می‌کاهد. لذا نمی‌توان فرضیه فرعی اول مبنی بر تأثیر تعدیلی بازده دارایی‌های شرکت بر رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکت و ریسک مالیاتی را رد نمود.

آزمون فرضیه فرعی دوم: بازده حقوق صاحبان سهام شرکت ارتباط مسئولیت اجتماعی شرکت و ریسک مالیاتی را تعدیل می‌کند.

H0: بازده حقوق صاحبان سهام شرکت ارتباط مسئولیت اجتماعی شرکت و ریسک مالیاتی را تعدیل نمی‌کند.
H1: بازده حقوق صاحبان سهام شرکت ارتباط مسئولیت اجتماعی شرکت و ریسک مالیاتی را تعدیل می‌کند.

جدول (۱۰): آزمون فرضیه فرعی دوم

نماد	اختصار	ضریب	انحراف معیار	آماره t	سطح معناداری
مسئولیت اجتماعی	CSR	۰۵۳.۰-	۰۱۸.۰	۹۰۸.۲-	۰۰۴.۰
بازده حقوق صاحبان سهام	ROE	۰۰۱.۰-	۰۰۱.۰	۶۱۵.۲-	۰۰۹.۰
بازده حقوق صاحبان سهام و مسئولیت اجتماعی	ROE*CSR	۰۰۱.۰	۰۰۰.۰	۲۲۷.۲	۰۲۶.۰
اندازه شرکت	Size	۰۰۴.۰-	۰۰۱.۰	۱۱۸.۴-	۰۰۰.۰
تغییر در اموال، ماشین آلات و تجهیزات	PPE	۰۰۰.۰	۰۰۰.۰	۸۰۶.۰-	۴۲۰.۰

۰۰۰۰	۴۵۱.۵	۰۰۹.۰	۰۵۱.۰	LEV	اهرم مالی
۰۱۳.۰	۴۷۸.۲-	۰۰۷.۰	۰۱۸.۰-	Intangible	نسبت دارایی نامشهود
۱۷۴.۰	۳۵۹.۱	۸۲۲.۱	۴۷۷.۲	R&D	هزینه تحقیق و توسعه
۵۱۹.۰	۶۴۵.۰	۰۰۴.۰	۰۰۳.۰	NOL Dummy	زیان دهی
۸۷۱.۰	۱۶۲.۰-	۰۵۰.۰	۰۰۸.۰-	EXTRA	سایر درآمدها (هزینه ها) تقسیم بر کل دارایی ها
۱۸۷.۰	۳۱۹.۱	۰۰۴.۰	۰۰۶.۰	SaleGrowth	نرخ رشد فروش
۴۹۱.۰	۶۸۹.۰	۰۰۴.۰	۰۰۲.۰	AGE	سن شرکت
۳۲۷.۰	۹۸۱.۰-	۰۰۴.۰	۰۰۴.۰-	INST	مالکیت نهادی
۰۰۰۰	۷۳۴.۳	۰۲۳.۰	۰۸۵.۰	C	ثابت
کنترل شد					سال
کنترل شد					صنعت
۰,۱۶۹					ضریب تعیین
۰,۱۳۵					ضریب تعیین
۱۷۹,۸۰۴ (۰,۰۰۰)					آماره مدل (سطح معناداری)

نتایج حاصل از آزمون فرضیه فرعی دوم در جدول (۱۰) ارائه شده است. ضریب تعیین تعدیل شده مدل، معادل ۰/۱۳۵ است و نشان می‌دهد که حدود ۱۴ درصد تغییرات در متغیر وابسته، توسط متغیرهای توضیحی، توضیح داده می‌شود. همچنین، با توجه به مقدار آماره F (۱۷۹/۸۰۴) می‌توان گفت که مدل در سطح کلی معنادار است. در مدل سوم پژوهش در حضور متغیر بازده حقوق صاحبان سهام شرکت و بر اساس مقدار آماره t در سطح معناداری (۰/۰۰۰) می‌توان مشاهده کرد که مسئولیت اجتماعی ارتباط منفی و معناداری با ریسک مالیاتی شرکت دارد؛ لذا با افزایش مسئولیت اجتماعی، ریسک مالیاتی شرکت نیز کاهش می‌یابد. همچنین با توجه به مقدار آماره t متغیر بازده حقوق صاحبان سهام شرکت مشخص می‌شود که با افزایش بازده حقوق صاحبان سهام شرکت و به عبارت دیگر بهبود عملکرد، ریسک مالیاتی شرکت نیز کاهش می‌یابد. افزایش بازده حقوق صاحبان سهام شرکت سبب شده است که رابطه معکوس بین مسئولیت اجتماعی و ریسک مالیاتی تعدیل گردد؛ بنابراین با افزایش بازده حقوق صاحبان سهام شرکت، رابطه بین مسئولیت اجتماعی و ریسک مالیاتی تقویت شده و مسئولیت اجتماعی با قدرت بیشتری از ریسک مالیاتی شرکت می‌کاهد؛ لذا نمی‌توان فرضیه فرعی دوم مبنی بر تأثیر تعدیلی بازده حقوق صاحبان سهام شرکت بر رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکت و ریسک مالیاتی را رد نمود.

آزمون فرضیه فرعی سوم: گردش وجه نقد شرکت ارتباط مسئولیت اجتماعی شرکت و ریسک مالیاتی را تعدیل می‌کند.
 H_0 : گردش وجه نقد شرکت ارتباط بین مسئولیت اجتماعی شرکت و ریسک مالیاتی را تعدیل نمی‌کند.
 H_1 : گردش وجه نقد شرکت ارتباط بین مسئولیت اجتماعی شرکت و ریسک مالیاتی را تعدیل می‌کند.

جدول (۱۱): آزمون فرضیه فرعی سوم

سطح معناداری	آماره t	انحراف معیار	ضریب	اختصار	نماد
۰۰۷.۰	۶۸۶.۲-	۰۱۶.۰	۰۴۲.۰-	CSR	مسئولیت اجتماعی
۰۰۱.۰	۹۱۳.۳-	۰۰۹.۰	۰۳۴.۰-	Turnover	گردش وجه نقد
۰۲۳.۰	۴۱۱.۲	۰۰۳.۰	۰۰۸.۰	Turnover*CSR	گردش وجه نقد و مسئولیت اجتماعی
۰۰۰۰	۹۷۲.۳-	۰۰۱.۰	۰۰۴.۰-	Size	اندازه شرکت
۴۷۴.۰	۷۱۶.۰-	۰۰۰.۰	۰۰۰.۰	PPE	تغییر در اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات
۰۰۰۰	۲۲۹.۵	۰۰۸.۰	۰۴۲.۰	LEV	اهرم مالی

۰۰۷۰	۶۹۶.۲-	۰۰۸۰	۰۲۱۰-	Intangible	نسبت دارایی نامشهود
۱۹۰۰	۳۱۲.۱	۸۳۲.۱	۴۰۳.۲	R&D	هزینه تحقیق و توسعه
۴۸۰۰	۷۰۶.۰	۰۰۴۰	۰۰۳۰	NOL Dummy	زیان دهی
۹۸۸۰	۰۱۶۰-	۰۵۰۰	۰۰۱۰-	EXTRA	سایر درآمدها (هزینه ها) تقسیم بر کل دارایی ها
۳۶۳۰	۹۱۰۰	۰۰۴۰	۰۰۴۰	SaleGrowth	نرخ رشد فروش
۵۴۰۰	۶۱۳۰	۰۰۴۰	۰۰۲۰	AGE	سن شرکت
۲۶۸۰	۱۰۹.۱-	۰۰۴۰	۰۰۵۰-	INST	مالکیت نهادی
۰۰۰۰	۷۶۵.۳	۰۲۳۰	۰۸۷۰	C	ثابت
کنترل شد					سال
کنترل شد					صنعت
۰,۱۶۹					ضریب تعیین
۰,۱۲۹					ضریب تعیین
۱۶۴,۲۱۳ (۰,۰۰۰)					آماره مدل (سطح معناداری)

نتایج حاصل از آزمون فرضیه فرعی سوم در جدول (۱۱) ارائه شده است. ضریب تعیین تعدیل شده مدل معادل ۰/۱۲۹ است و نشان می‌دهد که حدود ۱۳ درصد تغییرات در متغیر وابسته توسط متغیرهای توضیحی، توضیح داده می‌شود. همچنین با توجه به مقدار آماره F (۱۶۴/۲۱۳) می‌توان گفت که مدل در سطح کلی معنادار است. در مدل چهارم پژوهش در حضور متغیر گردش وجه نقد شرکت و بر اساس مقدار آماره t در سطح معناداری (۰/۰۰۷) می‌توان مشاهده کرد که مسئولیت اجتماعی ارتباط منفی و معناداری با ریسک مالیاتی شرکت دارد؛ لذا با افزایش مسئولیت اجتماعی، ریسک مالیاتی شرکت نیز کاهش می‌یابد. همچنین با توجه به مقدار آماره t متغیر گردش وجه نقد شرکت مشخص می‌شود که با افزایش گردش وجه نقد شرکت و به عبارت دیگر بهبود عملکرد، ریسک مالیاتی شرکت نیز کاهش می‌یابد. افزایش گردش وجه نقد شرکت سبب شده است که رابطه معکوس بین مسئولیت اجتماعی و ریسک مالیاتی تعدیل گردد؛ بنابراین با افزایش گردش وجه نقد شرکت، رابطه بین مسئولیت اجتماعی و ریسک مالیاتی تقویت شده و مسئولیت اجتماعی با قدرت بیشتری از ریسک مالیاتی شرکت می‌کاهد؛ لذا نمی‌توان فرضیه فرعی سوم مبنی بر تأثیر تعدیلی گردش وجه نقد شرکت بر رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکت و ریسک مالیاتی را رد نمود.

بحث و نتیجه گیری

نتایج آزمون فرضیه اول حاکی از آن است که بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و ریسک مالیاتی رابطه منفی و معنادار وجود دارد؛ به عبارت دیگر شرکت‌های فعال در زمینه مسئولیت اجتماعی تمایل چندانی به انجام فعالیت‌های در برگیرنده ریسک مالیاتی ندارند و همواره این شرکت‌ها به دنبال حفظ وجهت اجتماعی خود در جامعه هستند. در فرضیه دوم پژوهش اثر تعدیلی عملکرد مالی بر مبنای سه نسبت مالی بر رابطه منفی بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و ریسک مالیاتی بررسی شد. نتایج نشان داد که در شرکت‌های دارای عملکرد مالی مطلوب رابطه منفی بین مسئولیت اجتماعی و ریسک مالیاتی را تشدید می‌شود؛ یعنی شرکت‌های دارای نسبت‌های مالی مطلوب به دلیل عملکرد مالی بهتر تعهد بیشتری نسبت به مسئولیت اجتماعی شرکتی نشان می‌دهند و نسبت به فعالیت‌های دارای ریسک مالیاتی حساس‌تر هستند. مسئولیت‌پذیری اجتماعی از طریق عملکرد مالی (بازده دارایی‌ها، بازده حقوق صاحبان سهام و گردش وجه نقد) تأثیر مثبت و معناداری بر ریسک مالیاتی می‌گذارد و هر سه مورد دارای اثر تعدیلی بر رابطه بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و ریسک مالیاتی بودند. به طور کلی بکارگیری مفهوم مسئولیت‌پذیری اجتماعی در شرکت‌ها و رعایت اصول اخلاقی،

اقتصادی و زیست محیطی می‌تواند موجب بهبود و یا نزول عملکرد مالی شرکت شود. جنبه مثبت قضیه بدین صورت است که با رعایت حقوق ذینفعان و جامعه، سرمایه‌گذاران گرایش بیشتری به سرمایه‌گذاری در پرتفوی شرکت خواهند داشت و این امر موجب بهبود ارزش بازار شرکت می‌شود. اگر این امر که سرمایه‌گذاران توجه زیادی به عملکرد مالی دارند، حقیقت داشته باشد، پس مدیران می‌توانند با برنامه‌ریزی و فعالیت‌های مؤثر، جذابیت شرکت خود را بالا ببرند و سرمایه‌گذاران زیادی را به سمت خود جذب کنند. جذب سرمایه‌گذار مترادف ورود سرمایه به شرکت است که به نوبه خود می‌تواند موجب بهبود عملکرد مالی و در نتیجه بهبود نسبت‌های مالی و افزایش نقدینگی و در نهایت کاهش ریسک مالیاتی شود. نتیجه کاهش ریسک مالیاتی کاهش تفاوت بین سود پیش‌بینی‌شده مشمول مالیات و سود قطعی مشمول مالیات بوده که در مرحله اول سبب اتخاذ سیاست‌های مالی صحیح از منظر ارکان اداره‌کننده شرکت گردیده و در مرحله دوم سبب تشخیص صحیح مالیات توسط ممیزان مالیاتی می‌گردد. نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش مینگ لیو، سیمون سو و دزموند یوئن (۲۰۱۹) که به بررسی ارتباط بین مسئولیت اجتماعی و ریسک مالیاتی پرداختند مطابقت دارد. آنها به بررسی تأثیر عملکرد مالی شرکت بر ریسک مالیاتی و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها پرداختند و یافته‌های پژوهش آنها نشان داد که با کاهش عملکرد مالی شرکت، وظایف مسئولیت اجتماعی کاهش می‌یابد که یکی از موارد متأثر از این حالت افزایش ریسک مالیاتی می‌باشد.

پیشنهاد‌های مبنی بر یافته‌های پژوهش

- به سرمایه‌گذاران پیشنهاد می‌گردد در شرکت‌هایی سرمایه‌گذاری کنند که عملکرد مالی مناسبی دارند و به اصول اجتماعی پایبند هستند.
- ارکان اداره‌کننده شرکت با استفاده بهینه از سازوکار مسئولیت اجتماعی از ایجاد هزینه‌های اضافی اجتناب کنند تا عملکرد مالی بهبود و در نتیجه ریسک مالیاتی کاهش یابد.
- با توجه پایین بودن میانگین سطح مسئولیت‌پذیری اجتماعی پیشنهاد می‌شود نهادی برای نظارت بر میزان رعایت مؤلفه‌های مسئولیت اجتماعی و همچنین تصویب قوانین مسئولیت اجتماعی تشکیل گردد که شرکت‌های بورس اوراق بهادار را ملزم به ارائه گزارش اجتماعی سالانه کنند؛ زیرا در بسیاری از گزارش‌های هیئت‌مدیره شرکت‌ها، یا گزارش عملکرد اجتماعی وجود ندارد و یا بسیار کم است و اطلاعات کافی را به سرمایه‌گذاران نمی‌دهد.
- با توجه به تأثیری که مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها در ریسک مالیاتی دارد به دولت پیشنهاد می‌گردد هنگام اتخاذ قوانین و سیاست‌های مالی در دوران رکود یا تورم جهت پیش‌بینی مناسب درآمدهای مالیاتی و برای اثرگذاری مناسب سیاست‌های مالی؛ مسئولیت اجتماعی را در مورد شرکت‌های هدف این سیاست‌ها مورد توجه قرار داده و از نحوه انجام کنترل‌های داخلی شرکت‌ها و پایبندی مدیران و کارکنان به رعایت مسئولیت اجتماعی اطمینان کافی کسب کنند.
- با توجه به تأثیر عملکرد مالی در کاهش ریسک مالیاتی به سرمایه‌گذاران و سایر ذینفعان پیشنهاد می‌شود جهت سرمایه‌گذاری مناسب فرایند ریسک مالیاتی شرکت‌ها را مورد توجه قرار دهند؛ زیرا شرکت‌هایی که دارای ریسک مالیاتی هستند این احتمال وجود دارد که جهت فرار از وضعیت نامناسب عملکرد مالی خود دست به این اقدام زده باشند که آگاهی سرمایه‌گذاران از این موضوع می‌تواند در زمینه تخصیص مناسب منابع راهگشا باشد.
- با توجه به تأثیر ریسک مالیاتی بر عملکرد مالی از جمله بازده حقوق صاحبان سهام، گردش وجه نقد و بازده دارایی‌ها به هیئت‌مدیره شرکت‌ها پیشنهاد می‌گردد در هنگام اتخاذ سیاست‌های شرکت کلیه ذینفعان و کلیه جوانب تصمیمات خود را مدنظر قرار دهند؛ زیرا با وجود اینکه ایجاد ریسک مالیاتی برای شرکت منافی مانند افزایش سودآوری را در پی خواهد داشت ولی بر ارزش شرکت تأثیر منفی می‌گذارد.

پیشنهاد برای پژوهش‌های آتی

- در پژوهش‌های آتی به بررسی اثر تعاملی ریسک مالیاتی بر رابطه بین عملکرد شرکت با ارزش شرکت پرداخته شود.
- به تأثیر خودشیفتگی مدیرعامل بر رابطه بین ریسک مالیاتی و هزینه استقراض پرداخته شود.
- نقش مجازی هزینه غیرعادی حسابرسی در رابطه بین اجتناب مالیاتی، ریسک مالیاتی و هزینه استقراض مورد بررسی قرار گیرد.

محدودیت‌های پژوهش

- نظر به اینکه داده‌های مربوط به این پژوهش در یک دوره زمانی (۷) ساله مربوط به سال ۱۳۹۵ لغایت ۱۴۰۱ جمع‌آوری شده است و در این دوره زمانی ارزش زمانی پول تغییر کرده و چون داده‌ها در این پژوهش از بابت تورم تعدیل نشده‌اند؛ بنابراین در تعمیم نتایج پژوهش محدودیت مزبور باید مدنظر قرار گیرد.

منابع

- ✓ بادآور، نهندی، برادران حسن زاده، رسول، جلالی فر، ژبیلا، (۱۳۹۳)، بررسی ارتباط بین مسئولیت پذیری اجتماعی و عملکرد شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران، مدیریت بهره‌وری، سال هفتم، شماره ۳۳، صص ۱۳۹-۱۶۴.
- ✓ بنی‌مهد، بهمن، درویش، حدیثه، (۱۳۹۵)، اعتماد اجتماعی و نگرش حسابرسان درباره استقلال، دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، دوره ۵، شماره ۱۹، صص ۱۷-۲۶.
- ✓ رضایی پیتته نوئی، یاسر، غلامرضا پور، محمد، کاظمی، سید پوریا، امیرنیا، نجس، (۱۴۰۰)، بررسی نقش تعدیلی مالکیت خانوادگی بر رابطه بین مسئولیت پذیری اجتماعی و اجتناب مالیاتی: آزمون نظریه ثروت اجتماعی عاطفی و نمایندگی، پژوهش‌های حسابداری مالی، سال سیزدهم، شماره اول، صص ۴۵-۶۶.
- ✓ تازی وردی، یدالله، پور زمانی، زهرا، احمدی، مصطفی، (۱۳۹۲)، نحوه ارائه صورت جریان وجوه نقد از دیدگاه مدیران مالی شرکت‌ها، مدیران مالی صندوق‌های سرمایه‌گذاری شرکت و اعتباردهندگان مجله پژوهش‌های حسابداری مالی، سال پنجم، شماره چهارم، صص ۹۱-۱۰۴.
- ✓ جعفری، محمدرضا، (۱۳۷۲)، تئوری حسابداری اجتماعی، بررسی‌های حسابداری، شماره ۲، صص ۷۸-۸۹.
- ✓ جلیلی، صابر، قیصری، فرزاد، (۱۳۹۳)، بررسی ارتباط بین کیفیت سود و مسئولیت پذیری اجتماعی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، دانش حسابرسی، شماره ۵۷، صص ۲۱-۳۵.
- ✓ جمال برزگری، خانقاه، عباسی، ابراهیم، قدک فروشان، مریم، (۱۳۹۹)، بررسی اثر تعاملی ریسک مالیاتی و مسئولیت اجتماعی بر ارزش شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران، دانش حسابداری، دوره ۱۱، شماره ۱، صص ۱۸۹-۱۵۹.
- ✓ خواجوی، شکراله، دهقانی سعدی، علی اصغر، روستا، منوچهر، (۱۳۹۷)، بررسی نقش تعدیل کنندگی خودشیفتگی مدیران در تبیین رابطه بین مسئولیت پذیری اجتماعی و عملکرد مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، تحقیقات حسابداری و حسابرسی، شماره ۳۹، صص ۵۷-۷۴.
- ✓ ساری، محمدعلی، اعتمادی، حسین، سپاسی، سحر، (۱۳۹۸)، نقش کیفیت محیط اطلاعات داخلی در کاهش ریسک مالیاتی شرکت‌ها پژوهش‌های مدیریت در ایران، دوره ۲۳، شماره ۲، صص ۴۷-۵۹.

- ✓ عسگرنژادنوری، بهمن، امکانی، پرهام، (۱۳۹۶)، تأثیر مدیریت اثربخش ریسک در عملکرد مالی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران: نقش واسطه‌ای سرمایه فکری و اهرم مالی، مدیریت دارایی و تأمین مالی، دوره ۵، شماره ۲، صص ۹۳-۱۱۲.
- ✓ فخاری، حسین، فلاح پور، فرهاد، (۱۳۹۶)، بررسی اثر میانجی عملکرد مالی بر رابطه بین مسئولیت پذیری اجتماعی و ارزش افزوده بازار شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، چشم انداز مدیریت مالی، شماره ۲۰، صص ۹۷-۱۱۴.
- ✓ فرجی، امید، جنتی دریا کناری، فاطمه، منصوری، کفسان، یونسی مطیع، فاطمه، (۱۳۹۸). مسئولیت پذیری اجتماعی و ارزش شرکت: نقش تعدیلگر مدیریت سود، مدیریت سرمایه اجتماعی، دوره ۷، دوره ۲، شماره ۱، صص ۵۸-۲۵.
- ✓ فضیلت، فرهاد، ولی پور، هاشم، شاهرودیانی، شادی، (۱۴۰۰)، اثر تعدیلی مسئولیت اجتماعی بر ارتباط سرمایه گذاری و عملکرد با تاکید بر عوامل مبتنی بر نظریه نمایندگی، فصلنامه علمی پژوهشی دانش سرمایه گذاری، سال دهم، شماره ۳۸، صص ۱-۱۵.
- ✓ محفوظی، غلامرضا، اکبری، محسن، قاسمی شمس، معصومه، (۱۳۹۵)، بررسی تأثیر مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها بر حساسیت سرمایه‌گذاری به جریان نقدی، فصلنامه علمی پژوهشی دانش سرمایه‌گذاری، سال ششم، شمار ۲۱، صص ۴۱-۵۸.
- ✓ مهرآور، مهدی، کارگر، حامد، آذری جهرمی، فاطمه، بایگان، نگار، (۱۳۹۸)، بررسی ارتباط بین مسئولیت اجتماعی با فرار مالیاتی و مدیریت سود شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران، چشم‌انداز حسابداری و مدیریت، دوره دوم، شماره ۷، صص ۴۹-۶۵.
- ✓ نیکخواه آزاد، علی، مجتهدزاده، ویدا، (۱۳۷۸)، بررسی حوزه‌های مسئولیت حسابرسان مستقل از دیدگاه استفاده‌کنندگان خدمات حسابرسی و حسابرسان مستقل، بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، شماره ۲۶ و ۲۷.
- ✓ Abernathy, J.L., Finley, A., Rapley, E.T. and Stekelberg, J. (2019). External auditor responses to tax risk. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*. Vol 36, Issue 3, 2021
- ✓ Davis, A.K., Guenther, D.A., Krull, L.K. and Williams, B.M. (2015). Do socially responsible firms pay more taxes?, *The Accounting Review*, Vol. 91 No. 1, pp. 47-68.
- ✓ Desai, M.A., and Dharmapala, D. (2009). Earnings management, corporate tax shelters and book-tax alignment. *National Tax Journal*, 62, 169-186.
- ✓ Drake, K.D., Lusch, S.J. and Stekelberg, J. (2017). Does tax risk affect investor valuation of tax avoidance?, *Journal of Accounting, Auditing and Finance*, Vol. 34 No. 1, pp. 151-176.
- ✓ Farsio, F. J. Degel, and J. Degner (2016). Economic Value Added (EVA) and Stock Return, *The Financier*, Vol. 7, Nos.4-1, pp. 115-118.
- ✓ Gallemore, J. and Labro, E. (2015). The importance of the internal information environment for tax avoidance, *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 60 No. 1, pp. 149-167.
- ✓ Gallemore, J., Labro, E. (2018). The Importance of the Internal Information Environment for Tax Avoidance. *Journal of Accounting and Economics*, 60 (1): 149-167.
- ✓ Guenther, D., Matsunaga, S, W. (2013) . Tax avoidance, tax aggressiveness, tax risk and firm risk, Working Paper, University of Oregon, Eugene, OR 97403 USA.
- ✓ Hamilton, R. and Stekelberg, J. (2016). The effect of high-quality information technology on corporate tax avoidance and tax risk, *Journal of Information Systems*, Vol. 31 No. 2, pp. 83-106.
- ✓ Hanlon, M., and Saavedra, M.E. (2012). Understanding why firms hold so much cash: A tax risk explanation. Working Paper, University of North Carolina.

- ✓ Hanlon, M., and Saavedra, M.E. (2012). Understanding why firms hold so much cash: A tax risk explanation. Working Paper, University of North Carolina
- ✓ Hutchens, M. and Rego, S. (2013). Tax risk and the cost of equity capital, available at SSRN
- ✓ Lin, X., Liu, M., So, S. and Yuen, D. (2019). Corporate social responsibility, firm performance and tax risk, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 34 No. 9, pp.
- ✓ Mason, C., and J. Simmons. (2014). Embedding Coporate Social Responsibility in corporate Governance: A Stakeholder Systems Approach. *Journal of Business Ethics*, Vol. 119, No. 1, Pp. 77–86.
- ✓ Reymond, N. (1989). *Financial Management*, Jahankhani, A; Parsian, A. (2017), 21st edition, Tehran, SAMT.
- ✓ Wahba.H; Elsayed.K, (2015). The mediating effect of financial performance on the relationship between social responsibility and ownership structure, *Future Business Journal*, 2(5): 1-12.
- ✓ Zahra, S. A. (2005). Entrepreneurial Risk Taking in Family Firms. *Family Business Review*, Vol. 18, No. 1, Pp. 23–40.